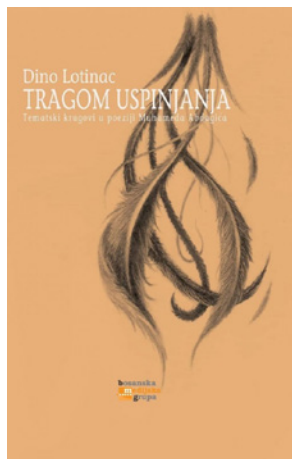

TRAGOM ŽAR-PTICE

Kaleidoskop Muhameda Abdagića

(Dino Lotinac: *Tragom uspinjanja – Tematski krugovi u poeziji Muhameda Abdagića*, Bosanska medijska grupa, Tuzla, 2022)

Knjiga *Tragom uspinjanja* Dina Lotinca, mini-studija posvećena tematskim obeležjima u poeziji Muhameda Abdagića (1916–1991), prilog je pokušaju kontekstualizacije Abdagićevog dela unutar korpusa savremene sandžačke i bošnjačke književnosti.

Već u uvodnom delu dati su razlozi zbog kojih je ovaj poduhvat otežan. Pre svega, „još uvijek ne postoji jasan pregled historije bošnjačke književnosti u Sandžaku”, te „nije jednostavno napraviti uvid u to koji bi se sve pisci mogli na neki način povezati kako u historijskom tako i u književnome kontekstu” (Lotinac, 2022: 8). Dodatna poteškoća jeste činjenica da je opus Muhameda Abdagića tek jednim delom objavljen i dostupan. Mnoga njegova dela postoje samo unutar zaostavštine,¹ a nedostaju i kritički tekstovi, odnosno se-

kundarna literatura koja bi ovaj poduhvat učinila lakšim i prohodnijim.²

U pokušaju da izdvoji glavne tematske preokupacije u Abdagićevoj poeziji, Lotinac se usredsređuje na nekoliko pesničkih zbirki, od kojih su neke objavljene za pesnikovog života, a neke posthumno,³ uočavajući četiri glavna tematska kruga – autobiografski, religijski, kosmički i univerzalni – ali i naglašavajući da se, kao što je to s književnim klasiifikacijama neretko slučaj, mnoge pesme opiru svrstavanju u samo jedan tematski okvir. Kritičarski fokus je, dakle, usmeren na sadržaj, a tek usputno na formalna obeležja i kompoziciju. Takođe, u svojoj metodi autor mahom operiše opisnim, a tek ponegde vredno-

¹ Nakon više od trideset godina od Abdagićeve smrti, objavljeno je samo šest knjiga iz njegove zaostavštine. Lotinac navodi da se uprkos postojanju interesovanja za Abdagićevo delo nije ulagalo dovoljno „istraživačkog truda i materijalnih sredstava da se objave njegova dela iz zaostavštine” (Lotinac, 2022: 26).

² Primera radi, tek 2015. godine pojavila se knjiga *Odiseja Muhameda Abdagića* u kojoj su objavljeni kritički tekstovi, eseji i prikazi o njegovom stvaralaštvu.

³ U pitanju su sledeće Abdagićeve zbirke: *Feniks (Tuži dabiživ)*, objavljena samostalno i pod pseudonimom M. A. Haljinović, Sarajevo, 1966; *Lutajući brod*, Svjetlost, Sarajevo, 1977; *Iza Moreno* (posthumno; priredio Šaban Šarenkapić), DAMAD, Novi Pazar, 1993; *Iz feniksovog gnijezda* (posthumno, zbirka sabrane poezije), Biblioteka Muhamed Abdagić, Sjenica, 2014; *Po Bašeskiji* (posthumno), Fakultet islamskih nauka, Beograd, 2018. Autor takođe uzima u obzir i u završnom delu razmatra i dve Abdagićeve pesme objavljene u periodici.

snim sudovima, budući da je cilj rada unekoliko klasifikovati delo koje je nepročitano i zanemareno, a čiji dometi bi, tek u budućnosti, mogli biti adekvatno kritički (re)valorizovani.

Svakom od tematskih krugova posvećeno je zasebno poglavlje, a svima njima pret-hodi osvrt na biografske činjenice koje bi u Abdagićevom slučaju bilo nedopustivo zanemariti. Od važnih uticaja na Abdagićev izraz, Lotinac pominje antičku književnost i mitologiju, orijentalne mistike, francuske simboliste („uklete pesnike”) i ruske simboliste,⁴ posebno Aleksandra Bloka. Elementi hronike i narodnih predanja upućuju i na važnu poveznicu sa *Ljetopisom* (1746–1804) Mule Mustafe Ševki Bašeskije.⁵ Abdagićevo poznavanje raznorodnih književnih tradicija i žanrova, verskih i filozofskih tekstova, daje njegovom stvaralaštvu posve eklektičan, kompleksan i osoben pečat.

Revolucionar: odveć čovek

Abdagićev tragičan usud možda najbolje sumira rečenica Ismeta Rebronje, koji je nakon njegove smrti zapisao: „Ovaj vidljivi svet za njega nije učinio ništa dobro, donosio mu je samo zlo, nespornost, usamljenost” (Isto, 21–22).

Muhamed Abdagić, revolucionar, pravnik i književnik rođen u Sjenici (1916) kao sin imama, školovan u čuvenoj skopskoj Velikoj medresi iz koje je, zajedno sa Čamilom Sijarićem i Rifatom Burdževićem Tršom, kao i drugim predratnim komunistima, izbačen zbog posedovanja (tada „ilegalne”)⁶ marksističke literature, završava školovanje u Vranju, a kao student prava u Beogradu, postaje jedan od predvodnika studentskog pokreta i urednik lista *Student*, časopisa *Mlada kultura*, kao i *Glasa Sandžaka*. Odmah po izbijanju rata, po partijskom zadatku odlazi u Mostar, gde zajedno sa Avdom Humom i Lepom Perović radi na podizanju ustanka, a 1941. biva prebačen za Sandžak. Tu ga hapsi ozloglašena Muslimanska milicija, koja ga predaje italijanskoj fašističkoj vojsci. Nakon sedam meseci provedenih u italijanskom logoru, biva pušten⁷ ali ga zatim hapse nemački nacisti (1943), nakon čega uspeva da pobjegne u Kosovsku Mitrovicu i tako izbegne streljanje.

⁴ Paralela se može napraviti i zbog njihovog sukoba sa staljinističkom ideologijom/vlasti, te iskustva progonjenosti i tzv. „disidentskog iskustva”.

⁵ Abdagićeva posthumno objavljena zbirka koju, između ostalog, odlikuje i postupak lirizacije postojeće hronike i naslovljena je *Po Bašeskiji*.

⁶ Komunistička partija Jugoslavije je osnovana 1919. godine. Veoma brzo postaje snažna balkanska partija radničkog pokreta. Međutim, odmah nakon velikog uspeha na izborima 1920, policijskim represivnim merama biva desetkovana, a potom iste godine i zabranjena.

⁷ U biografiji se navodi podatak da je pušten uz pomoć najuglednijih porodica u Sjenici, uz obavezu da bude u kućnom pritvoru i svakodnevno se javlja policiji.

Abdagićev život se nakon rata dramatično i posve neočekivano dodatno komplikuje, budući da mu zbog lažne optužbe⁸ sledi progonstvo koje će ga pratiti celog života.⁹ Bio je jedan od retkih komunista koji je nakon rata istupio i pobunio se protiv masovnih streljanja i gaženja političkih i vojnih sporazuma,¹⁰ a na osnovu unapred donete političke odluke¹¹ i lažnog svedočenja osuđen je na deset godina zatvora, od čega je odslužio četiri. Odstranjen iz političkog života i delovanja, izolovan i društveno izopšten, Abdagić nije poklekao. Naprotiv, nije prestao da se bori za pravdu, kao što nije prestao da piše, uprkos otežanoj a često i nikakvoj mogućnosti za objavljivanje. Nakon kratkotrajnog boravka u Nemačkoj,¹² živeo je u Sarajevu, a smrt ga, pred sam početak krvavog raspada Jugoslavije, 1991. godine zatiče u Novom Pazaru.

Iako Lotinac to posebno ne naglašava, Abdagić je za tadašnje vlasti bio „nepoželjan element” i zbog kasnijih političkih zalaganja da njegov narod dobije ravnopravan status sa ostalih pet konstitutivnih naroda tadašnje Jugoslavije. Ova činjenica se, posebno u kontekstu rata devedesetih, te žrtava koje su Bošnjaci u njemu podneli, nikako ne može izostaviti.

Upravo usled okolnosti društvenog i političkog progona, Abdagić je neke svoje knjige štampao samostalno i u malom tiražu, neretko i pod pseudonimom. Poeziji objavljenoj kao samizdat često nedostaje tehnička i urednička podrška, što se katkad odražava na lingvistički aspekt dela, a shodno „pjesnikovom govornom području i odlikama govora sandžačkog kraja, primjetno je mješanje ekavice i ijekavice” (Isto). Za života je objavio jedanaest knjiga – poezije, pripovedaka, romana, dramskih tekstova, a posthumno je objavljeno još nekoliko knjiga i članaka u periodici. Mnogobrojna dela koja tek čekaju da budu objavljena ukazuju na neupitnu raznovrsnost njegovog stvaralaštva – reč je o romanima (i to čak sedamnaest), pripovetkama, poeziji, dramama, putopisima, esejima, intervjuima, polemikama, političkim dokumentima, novinskim člancima, istorijskim i revolucionarnim tekstovima.

⁸ „Suđenje je obavljeno bez ikakvih dokumenata. U sudskom procesu se spominju svedoci – poznati kriminalci koji su kasnije izjavljivali da su svjedočili po nagovoru policije.” Ceo tekst „Muhamed Abdagić – za nezaborav” Mustafe Memića dostupan je na: <https://sandzakpress.net/mustafa-memic-muhamed-abdagic-za-nezaborav/> [poslednja poseta: 30. 5. 2023]

⁹ Abdagića je kompromitovala izvesna fusnota u jednom tekstu o akcijama pripadnika Komunističke partije u Sandžaku, u kojoj se navodi da je on saradnik okupatora. Iako je ta fusnota kasnije demantovana, poniženje je ostalo.

¹⁰ Ovaj beskompromisni stav najbolje sumira Abdagićeva rečenica iz njegove *Autobiografije*: „Ja sam imao drugi stav, jer sam završio jedan viši partijski kurs, prije rata, na kojem sam naučio da se politika, za danas, vodi prema situaciji koja će biti sutra...”

¹¹ Zanimljivo je da je ovom suđenju pred Vojnim sudom (tzv. montiranom sudskom procesu) prisustvovala i njegova majka Nuriya, majka dva poginula borca, i sama politički aktivna u okviru sjeničkog ogranka AFŽ-a. Svaki pokušaj Abdagića da nešto kaže na ovom nečovječnom suđenju predsjedavajući je odbijao osuđujućim i ostrim riječima, takođe zabeleženim u *Autobiografiji*: „Ti da čutiš, znamo šta hoćeš da kažeš!” Navedeno u tekstu „Pisac i revolucionar Muhamed Abdagić” dostupnom na: <https://mesihat.org/2016/02/21/pisac-i-revolucionar-muhamed-abdagic-i/> [poslednja poseta: 30. 5. 2023].

¹² Njegov još neobjavljen, poslednji roman, nosi naslov *U emigraciji*.

Poetski kaleidoskop

Simbolika feniksa, odnosno žar-ptice, veoma je važna u kontekstu Abdagićevog stvaralaštva, iako se, sem u naslovima, sam motiv eksplicitno ne pojavljuje ni u jednoj pesmi niti stihu već se „transkodira iz jednog motiva u drugi” (Isto, 35). Osim zbirke pesama *Feniks, Iz feniksovog gnijezda*, Abdagić je napisao i roman toka svesti koji je takođe naslovljen *Feniks*, a predstavlja dvotomno filozofsko--psihološko štivo u kojem se glavni junak Šaćir prati kroz različite vremenske periode i društvene kontekste.

Autobiografski tematski krug odlikuju pesme s motivima iz pesnikovog života, pre svega motivi strepnje, progona, tišine, nemoći, ograničenosti, poraza, zatim toposi kuge koja uništava čitav svet i *krive linije* koju pesnik želi da „zgazi i ispravi”, te ideja smrti „pre vremena”. Za pesme s biografskom tematikom karakterističan je sumoran, elegičan ton, kao i teskobna atmosfera. Pisanje je svojevrsna potraga i beg, a u slučaju Abdagića koji je gotovo opsesivno pisao i beležio, moglo bi se tvrditi da je ono svakako imalo i izvestan terapijski učinak. Pisanje postaje strategija razračunavanja sa svetom i sa sobom, sredstvo refleksije i autorefleksije, pa u izvesnom smislu i obraćanje, razgovor sa „metafizičkim”, koje ima ulogu farmakološkog upijanja i primanja bola i pitanja bez odgovora. Ono što je na psihološkom planu sugestivno i vredno promišljanja jeste stalna borba pojedinca da (se) usled progona, trauma i nesporazuma sa spoljašnjim svetom, ne sklizne u paranoju i izgubi vera u (svakog) čoveka, u pojam ljudskosti po sebi.¹³ U jednom od propratnih kritičkih tekstova u sklopu posthumno objavljene knjige poezije *Iza Moreno*, Almir Zalihić piše da je Abdagićeva poetika „zasnovana na osobenom vremenskom, egzistencijalnom i filozofskom ambijentu proisteklom iz autobiografije”, kao i da je to „poetika borbe pojedinca i poetika borbe za pojedinca, za njegov integritet, za individualno u njemu, borba za lični glas, za pravo na sumnju koja, na koncu konca, nije negiranje životne realnosti, ali je afirmiranje individue čak i onda kada je nemoćna, neshvaćena, ignorirana”.¹⁴

Drugi tematski krug povezuje pesme *religijske* tematike. Kako će se ispostaviti, ukrštanje islamskog i hrišćanskog podteksta nije neuobičajeno u Abdagićevoj poeziji. Lotinac izdvaja poemu „Tuži dabiživ” koju karakterišu biblijski motivi, intertekstualnost i citatnost, kao i ton tužbalice. Motiv *dabiživa* je čest na bogumilskim stećcima i predstavlja čoveka koji se bori, ali i žali za nečim što ga muči. Poput feniksa koji može biti personifikacija Abdagićeve borbe, i dabiživa je moguće interpretirati kao pesnikov alterego. U ovom tematskom krugu, izdvaja se i poema „Uspinjanje” iz knjige *Iz feniksovog gnijezda*, sastavljena iz trinaest cikličnih celina, u kojima se, kroz dijalog Šaćira i Gospodara i komparativno nizanje i preplitanje biblijskih i kuranskih elemenata, naglašava međureligijska povezanost, uz motive slobode, spasenja, kao i svojevrsnu raspravu o suštini umet-

¹³ Ovo je dobro zapazio Ismet Rebronja koji u svom pogovoru za *Iza Moreno* piše: „Kada su ga ostavili na miru, nije više mogao bez svojih progonitelja, pa ih je izmišljao kako bi nastavio da živi” (Abdagić, 1993: 51).

¹⁴ Tekst je naslovljen „Sandžačka pjesnička čarolija”, a objavljen u Abdagićevoj knjizi *Iza Moreno* (1993: 52).

nosti i zaključak da je umetnost (stvaranje, postojanje i opstajanje) božja svrha i svrha čovekovog boravka na zemlji. Lotinac zaključuje da je poema „slojevita, izbrušena, podtekstualna, savremena, možda i književno-umjetnički najuspelija poetska tvorevina” (Isto, 86).

Istovremeno, ovaj tematski krug čitalački nije toliko uzbudljiv i može mu se zameriti izvesna krutost, pa i didaktičnost. Iako je prisutno ironiziranje određenih motiva, pesnički ton je često deklarativan, repetitivan, mesijanski i zasićen opštim mestima uzaludne potrage za čovekom i ljudskim idealima, osporavanja postojanja Spasitelja, kao i mogućnosti spasenja, uz stav da je čovekov civilizacijski napredak u izvesnom smislu direktno suprotstavljanjem bogu. Kako i Lotinac zapaža, „poigravanje s religijskim motivima nije jednostavno, pa se zbog česte dogmastičnosti, ne može postići sloboda izražavanja” (Isto, 58).

Tek nekoliko stranica posvećeno je *kosmičkom* tematskom krugu, i to kroz mapiranje težnje da se, u potrazi za idealima, pesnički subjekt okrene nebu, ali i samom vanzemaljskom i(li) vanvremenskom. „Lutajući brod” je krajnje paradigmatična, nepretenciozna pesma u kojoj lirski subjekt, u potrazi za mirom i spasom, prepoznajući ovozemaljske stege, kruži i luta oko planete, određujući se kao stanovnik svemira.

Univerzalni tematski krug pokriva raznolike tematsko-motivske okosnice, kao što je motiv ljubavi i žene (koji kod Abdagića nije tako čest), motiv lepote, nezaustavljivosti vremena, stvaranja, umetnosti i pesništva. Pojedina pesnička ostvarenja koja pripadaju ovom krugu vezuju se i za tzv. zavičajnu tematiku i ona imaju primese usmenog, folklornog stvaralaštva, baladičan i arhaičan ton. Predstava žene, koja je kod Abdagića i simbol izgubljene ili nedostižne slobode, povezana je sa floralnim motivima – ali to nije ona bujna flora koja se može naći u erotskim motivima kod, recimo, Oskara Daviča, već je pre reč o predvidivim i svedenim motivima koji ni na jezičkom planu nisu toliko inovativni. Motiv pesnika je najbolje razrađen u pesmi „Tetrijeb”, koja je možda i najpoznatija Abdagićeva pesma, a svakako i jedna od uspelijih. Pesnik je simbolično predstavljen kao retka i ugrožena vrsta, tragična zbog svog zanosa koji ujedno znači i manjak opreza, ranjivost i egzistencijalnu opasnost. Zanos, kao preduslov stvaranja, istovremeno je i njegov usud.

Zbirka intrigantnog naslova *Iza Moreno*, naslovljena po dve istoimene pesme, koju je priredio Šaban Šarenkapić dve godine nakon Abdagićeve smrti, osmišljena je kao knjiga njegovih najboljih neobjavljenih stihova. Predgovor je napisao Ismet Rebronja, koji je, između ostalog, pokušao da „odgonetne” značenje naslova: „Riječ mor u nas je i modro i zagasito. Na turskom je mor ljubičast. Dakle, opet ljubičica [...] Iza je, čini se, od *izzā* (arapski) slava i ponos, nešto veličanstveno” (Isto, 40).

Lotinac, pak, povezuje reč *Moreno* sa pojmom *More* iz slovenske mitologije, koju u sandžačkom kraju nazivaju *Morina*, jer je taj entitet „vješt pratilac progonjenog pjesnika, senka koja mu ne da mira i koja svakog trenutka pretila da mu oduzme život” (Isto, 99–100).

Po Bašeskiji je zbirka u kojoj Abdagić nastoji da dodatno istakne i poetizuje sve ono što je čuveni sarajevski hroničar zapisao. Bašeskijina hronika, u kojoj je na jedinstven

način pohranjen duh jednog vremena, i sama sadrži poetske, a katkad i sasvim nadrealne slike, pa ne čudi što je mnogima poslužila kao pesnička inspiracija – od čuvene pesme-omaža Abdulaha Sidrana, do prozno-poetskih zapisa kakve nalazimo kod autora mlađe generacije, poput Adnana Žetice. Lotinac tvrdi da Abdagić ovim pesmama, nastalim sedamdesetih godina dvadesetog veka, nastoji da nastavi pisanje Bašeskijinog *Ljetopisa*. Reč je o svojevrsnom pokušaju prevođenja hronike na lirski i poetski jezik, čime ona, čak i kada je „prepisana”, pesničkim transponovanjem dobija sasvim novi kvalitet.

Kao što je već u uvodnom delu istaknuto, neke veoma uspele Abdagićeve pesme nisu pomenute u ovoj knjizi, jer ih je teško svrstati u bilo koji od četiri uspostavljena tematska kruga. Takva je pesma „Riječ i Djelo” iz knjige *Iza Moreno*, u kojoj je ljudima i njihovim destruktivnim tendencijama suprotstavljen motiv reke kao sile spajanja, ljubavi i mirenja. Pesnik poziva da budemo „rijeke / tihe ali neumorne / bučne ali nesebične”. Pozivanje na jedan nov vid ljudskosti istovremeno je prožet pesimističnom završnicom i željom za radikalnim preokretom u stihovima: „budimo / budimo kakvi nikad nismo bili”.

Važno je pomenuti i nekolicinu Abdagićevih pesama u kojima je dominantan avangardni postupak, o čemu je s neskrivenim oduševljenjem pisao vojvođanski (neo)avangardni i eksperimentalni pesnik Vujica Rešin Tucić, prepoznajući u pesništvu Muhameda Abdagića svojevrsnu „strast na lični pogon”. Takve su „Ljubav i elektronika”¹⁵ ili odeljak s podnaslovom „Iz sudske medicine”, među kojima je paradigmatična pesma „Vješanje”¹⁶ u kojoj bismo, zajedno sa pesmom „Bavljenje leša u vodi” mogli prepoznati impulse konceptualne poezije, ali su one zahvalne za poređenje i sa Davičovim pesničkim minijaturama „Svedok a) i b)”, „Kasapnica treperi u nama” ili „Higijena” (Davičo, 2008: 242, 245, 248). Tucić je u Abdagićevoj poeziji prepoznao jedan novi senzibilitet „koji uočava krah klasičnog građanskog humanizma” i snagu poezije od čijeg odsjaja se „ledi srce”.

Takođe, vrlo inovativan i intrigantan mini-ciklus „Hljev” u zbirci *Lutajući brod* otkriva jednu novu, subverzivnu metaforiku hleba koji se poredi s „čudovišnom sipom” i „odvratnim oktopodom”, odnosno najvećom pretnjom koja „u svojoj utrobi samelje / sve što je najljepše / kod čoveka”. Hleb je entitet spreman na osvetu, on može da se pretvori u kamen i zgnječi srce. Budući da uništava ljudskost, on zaslužuje prezir, a u toj mržnji prema hlebu Abdagić koncentriše otpor prema konformizmu, sitnosopstveničkom duhu i izdaji ideala, stvarajući nove i neočekivane poredbene odrednice kakva je recimo „mrzak kao hljev”.

*

Dosledan svojim uverenjima, Muhamed Abdagić je bio jedan od ljudi koji su stasali kao predratni komunisti, tokom rata aktivno učestvovali kao partizanski borci, ali nisu postali dogmate već su ostali osetljivi za društvenu nepravdu, jedan od onih za koje

¹⁵ Iz knjige *Lutajući brod*.

¹⁶ Iz knjige *Feniks*.

je pitanje savesti kao kategoričkog imperativa bilo i ostalo ključno. Ovo se i te kako reflektuje u njegovom književnom korpusu, što je evidentno čak i na poetskom uzorku kojim se podrobnije bavi Lotinac u knjizi *Tragom uspinjanja*.

Sead Šemsović, jedan od recenzenata knjige Dina Lotinca s pravom zapaža da ona označava krupan korak u pogledu doprinosa proučavanja poetskog korpusa M. Abdagića, kao i da je „jezik kojim je knjiga uobličena jednostavno prijemčiv nastavnicima i studentima književnosti, čime ona ima i praktičnu upotrebnu vrijednost unutar domaćeg sistema obrazovanja” (Isto, 131). Može se zaključiti da je autorova namera i bila da jezik očisti od „akadenskog” tona, kako bi knjiga bila prohodnija i jasnija i „prosečnim” čitaocima koji žele da saznaju nešto više o Abdagićevoj poeziji.

Knjigu Dina Lotinca gotovo je nemoguće nabaviti u Srbiji,¹⁷ a u bibliotekama je veoma teško doći do knjiga bošnjačkih pisaca uopšte.¹⁸ Šteta koja se nanosi ovakvim odlukama i politikama, bilo da su one svesne i strateške ili su plod nemara, nemerljiva je i nesaglediva. Budući da je književnost pisana na zajedničkim i međusobno razumljivim jezicima teško dostupna, kao i zbog činjenice da se ona strogo (nacionalno) odvaja i getoizuje,¹⁹ otežava se komparativni pristup koji bi u svakom smislu mogao biti daleko plodonosniji i smisleniji.²⁰

Kada osvestimo činjenicu da ovdašnje kulturne institucije, kao i školstvo, prečesto rade u korist cementiranja nacionalnih narativa i matrica, a na štetu književnosti, boga-

¹⁷ Knjigu je moguće nabaviti samo u Sjenici, putem direktnog kontakta sa autorom, a primerak knjige za sada postoji samo u novopazarskoj biblioteci.

¹⁸ Ispostavlja se da je u bibliotekama na teritoriji Srbije lakše doći do Bašeskijinog *Ljetopisa* nego do Abdagićevih knjiga, kao i knjiga mnogih drugih bošnjačkih i bosanskohercegovačkih pisaca, uključujući i Maka Dizdara ili Skendera Kulenovića. One su mahom dostupne samo u sandžackim bibliotekama, uz poneki izuzetak (najčešće jednog) primerka dostupnog u čitaonicama Narodne biblioteke Srbije ili Biblioteke Matice srpske. Za one koji bi da se upoznaju sa delom Muhameda Abdagića, preporuka je da konsultuju digitalna izdanja novopazarske biblioteke „Dositej Obradović”: <https://digitalna.biblioteka-np.org.rs/category/zavicajni-pisci/muhamed-abdagic/>.

¹⁹ Ovo getoizovanje se odvija po nacionalnom ključu koji ni u kom smislu nije moguć niti ostvariv na planu teksta. Razlog za nedostupnost knjiga bošnjačkih autora nije sasvim jasan, ali se čini da logika nije samo tržišna, te ima nečeg perverzno u pretpostavci da čitalaštvo na teritoriji Srbije nije zainteresovano za ova dela, a zapravo se njihovom nedostupnošću svi potencijalni čitaoci unapred i protiv svoje volje uskraćuju i siromaše. Nejasno je i da li su te knjige, a prevashodno se misli na one objavljive pre devedesetih, naknadno uklonjene iz biblioteka, na sličan način kao što je to, recimo, bio slučaj sa marksističkom literaturom i časopisima. Dakle – da li su imena njihovih autora postala „nepodobna” – ili je reč o pukom nemaru.

²⁰ Ne postoje nikakvi jezički niti književno-teorijski razlozi zbog kojih se delo Abdagića ne bi moglo proučavati u raznim kontekstima, uvažavajući svu njegovu osobenost, budući da je u njemu moguće naći najrazličitije tradicije pisanja, da ono korespondira sa svetskom književnošću, pa je pomalo i porazno svesti je na zavičajnu, iako je i ta njena komponenta važna, a posebno danas, i to u cilju očuvanja i proučavanja njegovog nasleđa. U ovom tekstu je već ukazano na vezu s vođanskim (neo)avangardom (moglo bi se čak reći da je ove tendencije Abdagić spontano naslutio), a bilo bi zanimljivo porediti ga i sa pesnicima-disidentima donekle sličnog životnog iskustva, kakav je recimo bio crnogorski pesnik Radovan Zogović poznat i po svojim pesmama-pismima. Abdagićeve pesme „Žal za drugom izgubljenim” (posvećena Rifatu Burdževiću Tršu) i „Đurđijanskim pesnicima” su im, na tematskom i formalnom planu, veoma bliske.

tijeg i integralnijeg čitalačkog iskustva, povezivanja i zajedništva, onda ćemo se možda otvoriti za radikalno drugačiju perspektivu, suprotnu samodovoljnosti, isključivosti, destrukciji i razaranju. Eros bi mogao pobediti tanatos, u pepelu bi nikli novi plamičci.

LITERATURA:

Abdagić, M. (1993). *Iza Moreno*. Novi Pazar: DAMAD

Davičo, O. (2008). *Krov oluje*. Vršac: KOV

Lotinac, D. (2022). *Tragom uspinjanja – Tematski krugovi u poeziji Muhameda Abdagića*. Tuzla: Bosanska medijska grupa

ELEKTRONSKI IZVORI:

<https://sandzakpress.net/mustafa-memic-muhamed-abdagic-za-nezaborav/>

<https://mesihat.org/2016/02/21/pisac-i-revolucionar-muhamed-abdagic-i/>

<https://digitalna.biblioteka-np.org.rs/category/zavicajni-pisci/muhamed-abdagic/>